

IN MEMORIAM PROF. SÁVY RACKA

Dne 25. ledna 1986 zemřel významný pedagog, zasloužilý učitel, nositel vyznamenání Za výstavbu a nejvyššího pedagogického vyznamenání — medaile Jana Amose Komenského — prof. Sáva Racek.

Prof. Sáva Racek byl v učitelském hnutí osobností mimořádně významnou. Náleží do naší učitelské avantgardy. Do KSČ vstoupil již v době jejího založení. Zároveň náležel mezi průkopníky československo-sovětského přátelství z počátku dvacátých let. Pokrokovou a vyhraněně levicovou orientaci mu vtiskla Velká říjnová socialistická revoluce. Za svého dlouholetého pedagogického působení vychoval Sáva Racek jako středoškolský a později i jako vysokoškolský pedagog řadu učitelů — pokrokových pracovníků.

Sáva Racek se narodil 17. 11. 1900. Vyrůstal v proletářském Žižkově. Velký vliv na jeho vývoj měla nejen rodina, ale také Rackův strýc, anarchokomunista, člen ústředního výboru Volné myšlenky, a básník S. K. Neumann, který také formoval jeho vyhraněně ateistický názor. Sáva Racek absolvoval gymnázium na Žižkově. Po první světové válce studoval na právnické fakultě, později na filozofické fakultě Univerzity Karlovy obor ruštinu — češtinu — filozofii. Rusistika se stala jeho životním krédem.

Politicky působil mladý Sáva Racek

nejprve v Realistickém klubu, kde stál v bojích mezi pravicí a levicí na straně Z. Nejedlého. Aktivně také protestoval v prosinci 1920 proti zabrání Lidového domu a často vzpomínal, jak při policejní akci dostal také pendrekem. Ještě jako student vstoupil do Federované dělnické tělocvičné jednoty, kde působil jako cvičitel. Zároveň byl účastníkem maninské spartakiády. Dále pracoval v Marxistickém studentském sdružení a zapojil se do Spartakových skautů práce.

Velký vliv na formování Rackova světového názoru měl S. K. Neumann, pro něhož Racek překládal do časopisu Červen články z ruštiny, které se týkaly osobnosti V. I. Lenina. Dále překládal Gorkého úvahy o Tolstém. Pro potřebu Rudých odborů přeložil do češtiny první sovětský zákoník práce. Z roku 1927 je zachováno potvrzení Antonína Zápotockého o tom, že Sáva Racek překládal z ruštiny materiály pro ÚV KSČ.

Mladý Sáva Racek dále působil v Komunistické studentské frakci (Kostuffe), kde se seznámil s I. Sekaninou, J. Fučíkem a J. Ulrychem-Kamenickým. Na doporučení ÚV KSČ učil češtině v polovině dvacátých let představitele sovětské mise v Praze V. A. Ovsejenka a jeho manželku, k nimž docházel do vily Terezy.

Po ukončení vysokoškolských studií

byl Sáva Racek ustanoven nejprve jako středoškolský suplent na reformní reálné gymnázium v Duchcově (1925). Zde se také velmi úzce sblížil s představitelem Socialistického sdružení učitelského Františkem Rajtrem. Jako rusista byl potom přeložen, víceméně z trestu, na Podkarpatskou Rus (dnes Zakarpatská Ukrajina) na rusínské reálné gymnázium v Užhorodě. Poznal hlad a bídu ukrajinského obyvatelstva. V tamější ukrajinské revui publikoval také první teoretický článek o L. N. Tolstém. V roce 1928 se účastnil jako člen delegace FDTJ první sovětské spartakiády v Moskvě. Byl proto po návratu do Československa pod policejním dohledem. Koncem dvacátých let byl přeložen na klasické gymnázium do Mladé Boleslavi. V letech 1930–1945 byl kmenově zařazen na reálné gymnázium v Praze-Libni, přičemž v období let 1938–1941 působil jako ředitel Athenea. Od roku 1941 byl až do konce nacistické okupace zařazen jako psycholog v pražském Ústavu lidské práce, kde byl ředitelem prof. J. Doležal.

Sáva Racek byl, jak vzpomíná L. Koubek, aktivně činný v Socialistickém sdružení učitelském i v Učitelské unii. Jeho aktivita na straně pokrokových a levicových sil byla o to významnější, že středoškolských profesorů, kteří usilovali o reformu středoškolského studia, bylo velice málo. Úzce spolupracoval s L. Koubkem, V. Jarošem, L. Hanusem i V. Příhodou a s jinými učiteli v reformní školské komisi. Zároveň byl Sáva Racek činný v Ústředním spolku československých profesorů, kde byl předsedou sekce zatímních a suplujících profesorů. V tomto spolku společně s prof. V. Čížkem, kterého nacisté za druhé světové války umučili, usiloval o pokrokovější orientaci této organizace. V letech nacistické okupace spolupracoval Sáva Racek s odbojovou organizací Učitelské unie, která byla napojena na ilegální rezistenční síť KSČ. V roce 1943 byla těžce postižena zatýkáním, ale Sáva Racek, podobně jako O. Štelclain, J. Novotný a někteří jiní učitelé, zatýkání unikl.

Po osvobození Československa se stal Sáva Racek zemským inspektorem ruského jazyka a občanské výchovy a po zrušení zemského zřízení (1949) přešel ve funkci inspektora pro ruský jazyk na ministerstvo školství. V té době řídil také žakovský časopis *Vpered* a metodický časopis pro učitele *Ruský jazyk*.

V oblasti školské politiky prosazoval po roce 1945 Nejedlého koncepci, jakož i požadavek jednotné a státní školy, což mělo za následek jeho střetávání se s mnohými politickými a pedagogickými odpůrci. Jako blízký spolupracovník Z. Nejedlého měl výrazný podíl na přijetí zákona o jednotné škole v roce 1948. V roce 1950–1951 pracoval jako šéfredaktor *Dědictví Komenského* a řídil překlady děl sovětských pedagogů, jako I. A. Kairova a B. M. Těplova. Tyto učebnice se staly základními díly pro adepty učitelského povolání a pro učitele vůbec. Od roku 1951 pracoval ve Státním pedagogickém nakladatelství, a to nejdříve jako vedoucí redakce, potom jako vedoucí lektorského oddělení. V roce 1954 byl na návrh akademika B. Havránka jmenován vedoucím katedry pedagogiky a psychologie na Vysoké škole ruského jazyka v Praze, kde působil až do roku 1960.

Publicistická aktivita Sávy Racka je velmi obsáhlá a rozměrná, a to od samých začátků studentských let až do nedávné doby. Týkala se především překladů sovětské pedagogické a politické literatury, dále pak článků metodických a statí k socialistickému školství vůbec. Jeho posledním větším vydaným dílem je sborník o komunistických učitelích, nazvaný velmi prostě „Učitelé“. Sborník má svoji biografickou hodnotu a je nepostradatelný pro zkoumání dějin našeho socialistického školství. Sáva Racek totiž aktivně pracoval v Komisi pro zpracování dějin českého a slovenského učitelstva při ústředním výboru Odborového svazu pracovníků školství a vědy. Zároveň byl od počátku její existence členem ústřední komise lidových kursů ruštiny při ÚV SCSP.

Dějiny socialistického školství ležely

Sávovi Rackovi na srdci a stále — až do poslední chvíle svého života — sledoval vývoj na tomto úseku pedagogické a historické fronty. Byl totiž jedním z posledních pamětníků pedagogické pokrokové avantgardy. Proto také velice živě reagoval na všechny otázky publikované v našem tisku ohledně snahy o nehistorické zkoumání reformního školství, které osobně znal. Proti těmto snahám se i postavil.

Sáva Racek chodil velmi rád mezi mládež. Jeho zásluhou je i to, že v posledním období, než onemocněl, přibližoval na střední pedagogické škole mladým adeptům učitelského povolání hnutí pokrokového učitelstva v meziválečném období, v boji proti fašismu a po druhé světové válce. Mezi šťastné chvíle svého života považoval, když jsme se mohli v kolektivu Jaroslava Kojzara, Josefa Novotného, Miroslava Novotného a Oldřicha Štelcaina scházet v Kabinetu Z. Nejedlého při Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV a diskutovat o problémech

dějin pokrokového učitelstva a vyjasňovat si některé otázky z historie dějin učitelstva. Mezi jeho poslední práce náleží rukopis (spoluautor dr. B. Uher) o prof. Janu Uhrovi, který autoři připravili pro Státní pedagogické nakladatelství.

Pedagogické a politické působení prof. Sávy Racka bylo spjato se socialistickou orientací našeho školství. Ve svém vyznání „Čím se mi stal Sovětský svaz“, publikovaném v roce 1967 ve Zprávách pro pracovníky Státního pedagogického nakladatelství, mj. napsal: „Jsem šťasten, že od mládí jsem našel cestu k myšlenkám geniálního strážce revoluce a zakladatele SSSR — Lenina — a že jsem svou prací aspoň trochu přispěl k sblížení našeho lidu s lidem sovětským.“ Právě o přibližování sovětské pedagogické literatury našemu učitelstvu náleží Sávovi Rackovi bezesporu zásluha.

Život prof. Sávy Racka se uzavřel, ale jeho myšlenky a práce, kterou započal, žijí dál.

Tomáš Pasák

UNIVERZITNÍ PROFESOR KAREL GALLA 85LETÝ

19. srpna 1986 se dožil 85 let jeden z nejvýznamnějších představitelů naší společenskovědné fronty, univerzitní profesor PhDr. Karel Galla, DrSc., rodák z Nového Jičína.

Společenské vědy jsou dnes bohatě členěny na četné odborné disciplíny, ale zájem o člověka a společnost mají stále shodný, a to je skutečnost, která opravňuje, ba přímo vybízí badatele Gallova všestranného talentu a dynamického naturelu, aby hledali vnitřní souvislosti různých specializovaných společenskovědních oblastí, rozvíjeli nové interdisciplíny a důsledným uplatňováním vědecké marxisticko-leninské metodologie přispívali k stále všestrannějšímu pohledu na společenskou realitu. Vědecké dílo profesora Gally nelze proto redukovat na jeden obor, neboť je typickým dokladem této dialektiky obecného a zvláštního. Můžeme v něm vystopovat zhruba čtyři vývojové etapy,

z nichž první je charakterizována zaměřením na sociologii, druhá na pedagogiku, třetí, představující jakousi syntézu obou etap předchozích, na sociologii výchovy a čtvrtá, současná, opět na pedagogiku, ale tentokrát již v nejobecnějším pohledu.

I tato etapizace je ještě dosti zjednodušující, neboť tak dynamickou osobnost, jakou vždy byl a stále je profesor Galla, sotva lze beze zbytku vtěsnat do prostého schématu. Šíře jeho zájmů sahala vždy do řady dalších oblastí, a to už za jeho vysokoškolských studií, kdy se věnoval filozofii, historii, zeměpisu a později i knihovnictví, v němž pak po řadu let pracoval. Jeho zájmům nejsou cizí ani přírodní vědy, z nichž si oblíbil zvláště botaniku a astronomii. Nicméně sociologie a pedagogika se staly jeho hlavními obory. V nich totiž našel nejen plnou možnost uplatnění svého badatelského talentu, ale i vzácné učitele, kteří jej do těchto oborů

uvedli a byli mu v nich inspirujícím příkladem. Byli to sociolog profesor Břetislav Foustka a pedagog profesor Otakar Chlup.

S O. Chlupem se setkal poprvé sice již r. 1920, kdy navštěvoval na filozofické fakultě v Praze jeho přednášky z dějin pedagogiky a následujícího roku i jeho výklady z pedagogické psychologie. Ale když pak Chlup, který tehdy v Praze jen dočasně zastupoval O. Kádnera, odešel do Brna, orientoval se Galla přednostně na studium sociologie u prof. B. Foustky a zařadil se tak mezi přední představitele této tehdy u nás rychle se rozvíjející disciplíny. Jeho hlavní knižní práce z tohoto jeho prvního, sociologického období, jsou: Pokrok jako idea a společenská skutečnost (Praha 1930), *Sociology of the Cooperative Movement in the Czechoslovak Village* (Praha 1936, v českém znění pod názvem Sáňy vyšlo r. 1937), Dolní Roveň, sociologický obraz české vesnice (Praha 1939). K jeho předválečné vědecké tvorbě patří i studie Filosofie dějin (Praha 1929, 2. přepracované vydání 1936), Třídy ve společnosti a třídní boj (Praha 1929), Společenské stavy, vrstvy a třídy (Praha 1936) a četné články otištěné v různých časopisech a sbornících. Ačkoliv tehdejší naše buržoazní sociologie většinou ulpívala na pozitivistickém shromažďování faktů, Galla postupně překonaval tento faktografický přístup a zdůrazňoval potřebu zkoumat a hodnotit povahu společenských vztahů, zvláště mezi třídami, mezi jednotlivcem a společností, souvislostí jednotlivých složek kultury, školství, ekonomiky s jejími krizemi atd. Sám Gallův renesanční esprit, vybavený solidní erudiicí filozofickou a historickou, jej imunizoval proti onomu omezenému buržoaznímu pojetí vědy, které staví nepřekročitelnou hranici mezi poznatelným a nepoznatelným, a učinil jej při studiu sociální problematiky vnímavým k Marxovu a Leninovu revolučnímu učení o společnosti, s nímž se plně ztotožnil. Přispěly k tomu již za války i obnovené styky s O. Chlupem, který byl častým ná-

vštěvníkem univerzitní knihovny, kde Galla byl tehdy bibliotékářem v profesorské čítárně. A tak když po porážce fašismu byly opět otevřeny vysoké školy a Galla se jako docent sociologie od r. 1931 opět ujal přednáškové činnosti, měli jsme příležitost poslouchat přednášky marxisticky vzdělaného sociologa, který svým zápalem pro budování lidové demokratické společnosti, svými rozsáhlými vědomostmi a pedagogicky poutavou formou svých výkladů dovedl vyvolávat ve svých posluchačích hluboký zájem o společenskou a výchovnou problematiku oné vzrušené revoluční doby. Galla sám byl již tehdy O. Chlupem znovu získán, a tentokrát natrvalo, pro pedagogiku. Jezdil s ním přednášet pro učitele do Chrudimi a Hradce Králové, kde byly dočasně pobočky svépomocně zřizovaného vysokoškolského studia učitelského. Od r. 1948 byl pak jmenován řádným profesorem na pedagogické fakultě UJEP v Brně a r. 1949 na pedagogické fakultě UK v Praze. Po krátkém intermezzu, kdy působil r. 1952 na katedře dialektického a historického materialismu při rektorátu Univerzity Karlovy v Praze, zakotvil posléze r. 1953 nadlouho jako řádný profesor na katedře pedagogiky filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Zde po boku O. Chlupa a po jeho odchodu jako vedoucí této katedry rozvíjel nový pedagogický obor — vysokoškolskou pedagogiku. Na základě průkopnických prací z tohoto oboru získal později (1963) hodnost doktora věd. Z jeho samostatných publikací tohoto období připomeňme alespoň tři: Úvod do didaktiky vysoké školy (Praha 1957), Vysokoškolská přednáška (Praha 1958) a Cvičení a semináře na vysokých školách (Praha 1961). Všechny jsou dosud vzpomínány a citovány jako fundamentální práce v oboru, který je dnes považován za důležitou součást systému pedagogických věd.

Přechod od sociologie k pedagogice se ovšem neuskutečnil náraz, ale postupně; a je nutno říci, že Galla, ač pochopil slabinu buržoazní sociologie a byl si vědom,

že marxistické učení o společnosti v mnohém staré sociologické teorie překonává, dokázal se vyhnout dvěma krajnostem. Na jedné straně se nedal strhnout tendencemi, které svého času chtěly sociologii opět postavit proti marxismu, ale na druhé straně nezapíral a neodvolával svou sociologickou minulost v době, kdy mnozí považovali celou sociologii jako takovou za buržoazní přežitek. Galla pedagog, žák Chlupův, nikdy nepřestal být sociologem, žákem Foustkovým. Avšak obohatil své zkušenosti a znalosti pedagogické a sociologické metodologií dialektického a historického materialismu a tím si vytvořil předpoklady k jejich tvůrčí syntéze ve své další činnosti v oboru sociologie výchovy. Jejím plodem je především jeho Úvod do sociologie výchovy (Praha 1967), v němž podal zasvěcený přehled sociologické problematiky vztahující se k výchově a vyplnil tak dlouho existující mezeru, kterou pociťovali všichni, kdož chtěli opírat své studium pedagogické nejen o psychologii, ale také o sociologii. Pedagogická teorie získává sociologií výchovy, jak zdůrazňuje K. Galla v závěru své knihy, novou poznávací dimenzi: „Sociologie výchovy jí poskytuje poznatky o společenské funkci výchovy i o sociálních činitelích, kteří se uplatňují v každodenní výchovné práci učitelů. Sociologie výchovy se tak stává oporou pro poznání vztahů mezi výchovou a ostatní společenskou skutečností, pro poznání výchovy jako společensko-historické skutečnosti, ale též pro poznání sociálních determinantů uplatňujících se ve výchovné praxi.“

Psychologie má význam především pro „mikropedagogiku“, zabývající se interakcí učitele a žáka. Avšak výchova je proces hromadný, který nutno zkoumat také z pozice makropedagogické, kde je neodmyslitelný aspekt sociologický. Proto se těšíme, že brzy vyjde i nová významná Gallova kniha o sociologii výchovy, která podstatně ještě prohloubí vhled do problematiky této významné pedagogicko-sociologické interdisciplíny.

Karel Galla nikdy nebyl katedrovým

učencem, uzavřeným do ulity jen univerzitní vědy, ale angažoval se již před válkou velmi intenzívně v osvětové a lidovými činnostmi. Za války neušel zatčení (v lednu 1945), protože pracoval v Socialistické společnosti se studenty, kterým chtěl aspoň zčásti nahradit zakázané vysokoškolské studium. Po osvobození pracoval ve stranických funkcích jako člen akčního výboru pedagogické fakulty v Brně, jako předseda Klubu učitelů-komunistů a lektor stranického vzdělávání vysokoškolských učitelů. Pracoval řadu let i v odborech jako člen městského a pak ústředního výboru Svazu zaměstnanců školství ROH. V krizových letech 1968/69 osvědčil svou marxistickou pevnost a oddanost přátelství k SSSR a jako předseda nejvýznamnější pražské odbočky Pedagogické společnosti nepřipustil, aby na její půdě převládly antisocialistické tendence. Po nástupu nového vedení KSČ v čele se s. Husákem se stal předsedou komise pro analýzu rozvoje pedagogické vědy u nás a pro její kritické zhodnocení v krizových letech. V letech 1970–73 vzal na sebe odpovědný úkol děkana filozofické fakulty Univerzity Karlovy a v této funkci významně přispěl k politické normalizaci a konsolidaci fakulty. Od r. 1974 až do odchodu do důchodu pak řídil Ústav pro pedagogiku vysokých škol. Ani v důchodu ovšem nepřestal pracovat a předávat své bohaté zkušenosti mladším soudruhům, zásadově i citlivě řídit jako dlouholetý hlavní redaktor časopis Pedagogika, předsedat a zasedat v komisích pro obhajoby doktorských a disertačních prací, kde jeho vystoupení vždy byla a jsou stále sledována s mimořádnou pozorností pro svou moudrost i vtipnost, eleganci výrazu i logičnost myšlení, pro bohatství zážitků z vědeckého života, jimiž dovede konkretizovat své výklady. Zmínil jsem se vpředu o Gallově renesančním espritu, který činí jeho vědu velmi lidskou. Kdo četl jeho knihy a studie, zná spíše už jen výsledky jeho vědecké činnosti. Ale celou dynamičnost jeho osobnosti a osobitý styl je-

ho myšlení je možno poznat teprve v osobním styku s ním. Tehdy se projevu je plně jeho rabelaisovská šíře zájmů spolu s úsměvným nadhledem, s nímž dovede lidsky přiblížit svým posluchačům i vážné otázky života a vědy.

Stýkat se s profesorem Gallou vždy člověka obohacuje, inspiruje a lidsky těší. Vzpomínám na jednu naši společnou cestu vozem z Uherského Brodu do Prahy. Když jsme projížděli místem, kde se r. 1805 odehrála proslulá slavkovská bitva tří císařů, Galla dal zastavit, zavedl nás na bývalé bojiště a podal nám tak konkrétní a plastické vyličení této bitvy, jako by byl sám jejím účastníkem. Kdo by chtěl tvrdit, že to je jen doklad mimořádné paměti, měl by jen část pravdy. Aby si člověk mohl to vše zapamatovat, musí mít o věc hluboký zájem. A právě toto přirozené zaujetí pro vědu, společnost, dějiny, všechno lidské a koneckonců tedy i pro výchovu člověka, je to, co Gallu tak charakterizuje a co z něho činí skutečnou vědeckou osobnost.

Galla nemusí svou autoritu vynucovat, získává ji přirozeností svého projevu, bohatstvím svých zkušeností i osobní skromností a respektem, s jakým dovede — beze stopy jakékoli fevnivosti — oceňovat i práci druhých. V této jeho kolektivní solidárnosti je opravdová noblesa socialistické vědecké etiky. Proto jej ti,

kdož ho takovým poznali, mají rádi a těší se z toho, že i při svém vysokém věku si zachovává svou tvořivost a píše a publikuje další zralé práce, zasahující do oblasti obecné i vysokoškolské pedagogiky, školské, mimoškolské i rodinné výchovy, pedagogické sociologie i sociologie výchovy. Jedním z dokladů tohoto širokého záběru je např. i kniha *Základy socialistické pedagogiky* (Praha 1983), kterou prof. Galla připravil s kolektivem spolupracovníků a k níž napsal obšírnou klíčovou úvodní kapitolu „K základním otázkám obecné pedagogiky“ (s. 9—122).

Zásluhy profesora Karla Gally byly již nejednou oceněny vysokými státními vyznamenáními. Je mimo jiné nositelem Řádu práce a Medaile J. A. Komenského. Pro něho však jsou tyto pocty nikoli důvodem k sebeuspokojení, ale ostruhou k další práci, kterou i nyní ve svém vysokém věku koná se stejnou odpovědností a vědeckým zaujetím jako dříve, ať je to posudek, recenze, aktuální stať nebo nová velká studie.

Chtěl bych ho ujistit jménem jeho přátel, čtenářů, posluchačů, spolupracovníků i žáků, že si jeho vědeckého díla i jeho lidské osobnosti hluboce vážíme, přejeme mu upřímně do dalších let ještě dostatek svěžích sil a dobré pohody a těšíme se na jeho nové publikace.

Miroslav Cipro

POZNÁMKA

¹ Galla, K.: Úvod do sociologie výchovy. Praha 1967, 161 s.

SEMINÁŘ K BOJI ZA JEDNOTNOU ŠKOLU V ČESKOSLOVENSKU

Dne 5. března 1986 se konal na katedře pedagogiky FFUK v Praze odborný seminář na téma „Boj za jednotnou školu v Československu v letech 1945—1948“. Seminář formálně navázal na předcházející semináře pořádané sekci dějin pedagogiky při katedře pedagogiky FFUK, které byly věnovány otázkám školy a pe-

dagogiky v předválečném Československu.

Seminář zahájil profesor M. Cipro z katedry pedagogiky FFUK pietní vzpomínkou na dva nedávno zesnulé tradiční účastníky akcí katedry pedagogiky, S. Racka a R. Opaty.

Vlastní pracovní část semináře byla

uvedena úryvky z myšlenek Zdeňka Nejedlého a Otakara Chlupa, které přednesla Hana Kříčková, posluchačka IV. ročníku oboru čeština-pedagogika.

Hlavní referát přednesl profesor M. Cipro. Po stručném uvedení do problematiky boje za jednotnou školu věnoval pozornost působení časopisu *Pedagogická revue*. Na zásadních článcích tohoto časopisu dokumentoval názorovou pestrost negativních a hlavně pozitivních přístupů k problematice jednotné školy, jak byla v roce 1946 mezi pedagogy, učiteli a politickými pracovníky diskutována. Na příkladu ideologicky profilových předmetů dějepisu a občanské výchovy poukázal M. Cipro na vnitřní aspekty politického zápasu o jednotnou školu. V závěru referátu M. Cipro vylíčil s využitím vlastních vzpomínek stanoviska hlavních aktérů zápasu o jednotnou školu k různým koncepcím jednotné školy.

Druhým referujícím byl docent J. Cach z katedry pedagogiky FFUK, který ve svém vystoupení věnoval pozornost čtyřem metodologicky závažným otázkám sledovaného období. V úvodu upozornil na problém revoluce z hlediska politického a pedagogického, poté se věnoval diferencovanému přístupu ke sledovanému období, přičemž zhodnotil dva hlavní proudy v pedagogickém myšlení, proud buržoazní s různými modifikacemi a proud socialistické pedagogiky. Velmi zajímavá byla třetí část Cachova vystoupení, v níž byla řešena otázka integrace výchovně vzdělávacích hodnot v české pedagogice ze tří zdrojů: západní tradiční vlivy, domácí tradice a působení sovětské pedagogiky. V závěru J. Cach upozornil na význam celého období pro výuku dějin pedagogiky.

V diskusi vystoupil profesor V. Čapek z katedry československých dějin FFUK, který přítomným nastínil určující etapy doby z hlediska didaktiky dějepisu. Poukázal přitom na formování marxistického ducha dějepisu a na hlavní problémy zápasu o koncepci výuky dějepisu, přičemž vyzdvihl význam Zdeňka Nejedlého pro pojetí socialistického dějepisectví.

V. Mišurcová z PÚJAK ČSAV připomenula hlavní problémy období let 1945 až 1948 z hlediska rozvoje předškolní výchovy a budování mateřského školství.

J. Valenta z katedry pedagogiky FFUK upozornil na problém stavovského přístupu klasických filologů k jednotné škole a vysvětlil jejich „odbornický šovinismus“.

T. Pasák z Pedagogického muzea JAK v Praze vylíčil přesvědčivě na základě archívních materiálů dosud málo známé skutečnosti ze zákulisí politického boje na ministerstvu školství, kdy v jeho čele stál J. Stránský, a apeloval na potřebu seriózního zpracování sledovaného období s využitím bohatých pramenných zdrojů.

V závěrečném diskusním příspěvku se K. Rýdl z katedry pedagogiky FFUK pokusil stručně nastítn hlavní politické aspekty jednotlivých koncepcí jednotné školy z hlediska jejich prosazovatelů a poukázal na nutnost správné interpretace významu zákona z roku 1948.

Zdařilý seminář, kterého se zúčastnili i studenti katedry pedagogiky, uzavřel profesor M. Cipro, který zhodnotil jednotlivé diskusní příspěvky a osobními vzpomínkami na jednotlivé účastníky zápasu o jednotnou školu podtrhl celkovou úroveň semináře.

Karel Rýdl

Příspěvek vychází z poznatků, které jsem získala za studijního pobytu ve Francii v době od prosince 1985 do února 1986.

Vývoj politické, ekonomické i sociální situace, nové problémy a požadavky v mezinárodním i národním měřítku se promítají i do systému francouzského školství. K hlubokým změnám ve francouzském školství nutí ekonomické problémy země, výsledky vědeckotechnického rozvoje, vysoká nezaměstnanost, informační exploze, účinky hromadných sdělovacích prostředků, množství zahraničních občanů v zemi, problémy morálky dnešní mládeže, kriminalita, konzumní způsob života aj. Francie potřebuje více mladých techniků, inženýrů, vědeckých pracovníků i ve společenských vědách.

Francouzský školský systém prochází v současnosti značnými změnami. Dílčí změny jsou patrné už po roce 1945. V padesátých letech byl řešen hlavně nedostatek školských zařízení, zvláště středních škol. Dnes dochází hlavně ke kvalitativním posunům v cílech, obsahu i organizaci všech stupňů francouzského školství. Bohužel řada hodnotných podnětů (např. návrh A. de Perettiho na reformu přípravy budoucích učitelů) z důvodů politických či finančních zůstává nerealizována.

Dosavadní ministr francouzského školství J. P. Chevenement (ve funkci do března 1986) stanovil tři základní úkoly školské politiky ve Francii: 1. zvýšit úroveň základního vzdělání všech mladých Francouzů a Francouzek, 2. lépe přizpůsobit technickou a profesionální přípravu potřebám národa, 3. prostřednictvím škol formovat občany.

Ad 1. Plněním prvního úkolu se má posílit demokratičnost a účinnost francouzského školství. Povinná školní docházka trvá ve Francii deset let. Hlavním úkolem je základní všeobecné vzdělání pro všechny. Zvláštní pozornost je věnována problémům spojeným se školní neúspěš-

ností žáků. Nedostatky jsou hlavně ve čtení, obtíže bývají s dětmi, jejichž mateřským jazykem není francouzština. Těchto dětí je v některých třídách až sedmdesát procent. Kořeny neúspěchů je však třeba hledat i v životních podmínkách rodin a dětí.

Kolej by měla být dalším krokem k demokratizaci francouzského školství. Nový projekt zaručuje stejné základní vzdělání všem. Návrh na zřizování skupin podle výkonnostní úrovně žáků v jednotlivých předmětech však opět předčasně rozděluje žáky a částečně předurčuje jejich další životní dráhu.

Ad 2. Technika zasahuje i do francouzského školství. Do konce r. 1986 by všechna lycea měla mít své počítače, s vybavením kolejí se počítá do r. 1988. Učitelé pracují v týmech připravujících programy a těch také při vyučování používají. Přednost mají „logické programy“. Počítače mají umožnit dokonce i „návrat ke čtení“ a zabránit tak vzniku pouhé „audiovizuální společnosti“.

Ad 3. Kapitalistický výrobní způsob vychovává z Francouzů převážně individualisty, kteří nemají velký zájem ani o mezinárodní otázky, ani o vlastní národ. Národní hrdost má posílit program občanské výchovy na francouzských školách. Škola se nesmí omezit jen na technickou výchovu. Jejím úkolem je i podržet a upevnit kulturní dědictví, vědomí samostatného a hodnotného francouzského národa.

Současné francouzské školství charakterizují i další znaky: je to trend decentralizace a zachování a dokonce posilování soukromého sektoru škol. Ministerstvo výchovy převádí řadu dílčích úkolů a větší zodpovědnost na podřízené orgány a jednotlivé školní instituce. Samy si ponechávají řešení těchto zásadních úkolů: renovace kolejí, příprava učitelů, technické vyučování ve školách, boj proti školnímu neúspěchu, změny na prvním stupni vysoké

školy a zajištění výzkumné činnosti na univerzitách.

Soukromé školy dnes navštěvuje přes dva milióny žáků (oproti půl miliónu v r. 1967 a oproti jedenácti miliónům žáků ve státních školách dnes). Soukromý sektor je a bude i nadále v souhlase se současnou politikou francouzské vlády podporován. Postupně jsou sjednocovány především požadavky na obsah vyučování v soukromých a státních školách.

Výsledkem současných realizovaných a navrhovaných změn je však značný chaos ve francouzském školském systému, nerovnoměrná renovace, nejednotnost školských zařízení v celkové koncepci výuky, v obsahu, v používaných metodách a formách práce, ve skutečném používání techniky, v podmínkách pro vyučování, ve spolupráci s rodiči, ve výsledcích práce. Například rozdíly mezi experimentálními třídami a školními třídami na dělnických předměstích jsou veliké (situaci se snaží řešit zóny prioritní výchovy a akce pod heslem „dát víc těm, kteří mají málo“).

Současný systém francouzského školství, platný od r. 1982, tvoří tyto základní typy a stupně škol: mateřská škola; základní škola; střední školství, tj. 1. stupeň — kolej, 2. stupeň — lyceum, specializované školy, učení; vysoké školství, tj. tři cykly univerzity, „velké školy“ a specializované školy.

Reformovány mají být postupně všechny stupně francouzského školství. Předchozí ministr výchovy A. Savary zahájil reformu přestavbou základního školství a on také spolu s L. Legrandem připravil reformu koleje. Realizace této reformy by měla začít v září 1986. Zpracovány jsou dále návrhy změn pro lyceum, od školního roku 1982/83 se mění koncepce studia prvního cyklu univerzity. Nový charakter studia čeká i budoucí učitele.

V době mého studijního pobytu ve Francii byly aktuální zvláště reformy koleje a prvního cyklu univerzitního studia.

Čtyřletá kolej by měla být podle nového projektu povinná pro všechny žáky. Jejím hlavním úkolem je dát veškeré mlá-

deži základní všeobecné vzdělání a vychovat občany. Celkem jedenáct vyučovacích předmětů rozvíjí dále základní studijní dovednosti, zvláště čtení. Všechny vyučovací předměty mají být základní. Renovaci tak prožívá např. umělecká výchova, která vedle hudební a výtvarné složky zahrnuje i další druhy umění. Nejaktuálnější požadavky se týkají vyučování předmětu technologie, včetně informatiky a zvládání základů některého cizího živého jazyka. Kolej má být „školou úspěchu“. Učitelé musí mít na zřeteli rozdílnost svých žáků. Z toho důvodu byl podán návrh na skupiny tvořené podle úrovně žáků v jednotlivých předmětech (les groupes de niveau par matière). V budoucnu by více žáků mělo pokračovat na druhém stupni středního školství, 80 procent by mělo maturovat.

Součástí škol jsou dokumentační a informační centra (Centre de documentation et d'information = CDI). Tento soubor knihoven, studoven a dalších sálů je určen žákům i učitelům. Jde o velice zajímavý podnět, finančně, materiálově i organizačně náročný, ale přínosný pro práci žáků i učitelů. Podporuje rozvoj samostatné tvůrčí práce i práce kolektivní, zabezpečuje přísun nejnovějších informací, učí pracovat s literaturou, dokumenty, filmy a diapozitivy, umožňuje změnit studijní prostředí, také pozice dokumentaristy k žákům se liší od pozice učitele. Dává podněty ke studijní a výzkumné činnosti učitelů. CDI rozšiřuje výchovně vzdělávací možnosti školy.

Také ve vysokém školství se levicová vláda snažila řešit řadu problémů a nových požadavků. Změny byly řízeny čtyřmi základními principy. Univerzita musí 1. podržet a ještě zvýšit kvalitu svého studia, 2. adaptovat se modernímu světu, tj. ekonomické a sociální situaci, 3. zlepšit podmínky vysokoškolského studia a 4. prosadit princip demokratizace i na vysokých školách (nyní jen 13 procent studentů vysokých škol jsou děti dělníků). „Vysoká škola by měla být spojnicí mezi vědou, mládeží a ekonomikou, do které stu-

denti přicházejí s chutí a odhodláním uspět, a tak se lépe zapojit do aktivního života“.

Východiskem změn univerzitního studia je od školního roku 1982/83 reforma prvního cyklu. Snaží se reagovat na dosavadní až padesátiprocentní neúspěšnost studentů prvního cyklu, na problémy s volbou studijního oboru a s adaptací studentů na vysokoškolské studium. První dva roky univerzitního studia jsou proto nyní obdobím pluridisciplinárním, větší důraz je kladen na studium cizích jazyků a na moderní technologie (zvláště informatiku).

Už do prvního cyklu univerzitního studia jsou zahrnuty změny teprve se dotvářejícího nového systému přípravy učitelů. Příprava budoucích učitelů ve Francii je stále nedořešeným článkem školského systému. Tradičně jsou francouzští učitelé (zvláště pro střední školy) formováni výhradně po odborné stránce, chybí jim téměř úplně pedagogická příprava. Chce-li se nyní student věnovat učitelství, měl by v prvních čtyřech semestrech absolvovat dvě pedagogické stáže a dva kursy přednášek z pedagogiky a psychologie. Ani to není z našeho hlediska pro budoucí učitele dostačující, z hlediska francouzské historie přípravy učitelů (bude-li skutečně realizována v praxi) by šlo o výrazný kvalitativní posun.

Ve francouzském školství se dnes mnohé mění. Reformy jsou provázeny nejasnostmi, nedostatky a podmínkami, které dává francouzský politický systém, ekonomická a kulturní úroveň státu. Levicová vláda vnesla do francouzského školství řadu zajímavých podnětů. Bohužel během svého působení zdaleka nedokázala realizovat celý svůj program (i proto z ní vystoupili komunisté) a přistupovala na kompromisy s pravicí (viz například zachování soukromého školství). Další změny je třeba očekávat s vítězstvím pravice vlády ve Francii v březnu 1986 a s nástupem nového ministra výchovy René Monoryho. Pravice slibuje spíše odklon od dosavadních, i když nedůsledných demokratizačních snah ve francouzském školství, školské reformy chystané levicovou vládou jsou zpochybňovány. Např. už dnes se hovoří o zrušení některých opatření v oblasti vysokého školství. Z dokumentů je patrné, že francouzské školství se i za levicové vlády v letech 1981—1985 spíše adaptovalo nově vznikajícím podmínkám. Chybějí mu dlouhodobé perspektivy, komplexní plán systému výchovy a vzdělání, myslící i na vzdálenější budoucnost a potřeby skutečně všech členů společnosti.

Anna Tomková

SÚČINNOSŤ SOCIOLOGIE MLÁDEŽE S PEDAGOGIKOU A PSYCHOLOGIOU

(Neprednesený diskusný príspevok na Vedeckém kolégiu pedagogiky a psychológie pri CSAV 25. 9. 1985)

Pri rozvíjaní spolupráce sociológie s ďalšími spoločenskými vedami sa často kladie otázka: čím je sociológia — akousi „encyklopedickou sociálnou vedou o spoločnosti“ alebo „špeciálnou vednou disciplínou“? Uplynulé obdobie rozvoja a profilácie marxisticko-leninskej sociológie u nás aj v ďalších socialistických krajinách nám umožňuje konštatovať, že ide o špeciálnu vednú disciplínu, aj keď svo-

jím kategoriálno-pojmovým systémom, mierou zovšeobecnenia prekračuje radový charakter spoločenskovedných disciplín a prelína sa značnou časťou s filozofickou teóriou a s teóriou marxizmu-leninizmu ako celku.

Osobitne sa táto profilácia marxisticko-leninskej sociológie prejavuje v oblasti výskumu mládeže. Tento úsek spoločenskej reality sa analyzuje v rámci špeciál-

nej sociologickej teórie. Funkciou sociológie mládeže je zjednocovať filozofickú a všeobecno-sociologickú reflexiu problematiky mládeže s empirickými poznatkami, údajmi a faktami o rozličných aspektoch činnosti a vedomia mládeže v historicky konkrétnych spoločenských podmienkach. Sociológiu mládeže vymedzujeme ako logický systém poznatkov, ktorý odráža triednu podstatu mládeže ako sociálneho javu, objasňuje jeho historickú genézu, miesto a funkciu v triedno-sociálnej štruktúre spoločnosti, charakterizuje všeobecné a špecifické zákonitosti jej sociálneho formovania, utvárania vzdelanostno-kvalifikačnej úrovne, sociálno-hodnotovej orientácie, sociálnych presunov a sociálnej adaptácie, sociálnych potrieb a kultúrnych záujmov, spoločensko-politickej aktivity a pracovnej iniciatívy, utváranie jej spoločenského vedomia. Z uvedeného vyplýva, že sa usiluje nahraďiť živelné vznikajúcu mozaiku predstáv o mládeži, o jej jednotlivých skupinách, celostným obrazom mládeže ako špecifickej spoločenskej skupiny. Jej kľúčovými pojmami, ktoré ju odlišujú od iných spoločenských vied, sú také všeobecné sociologické pojmy a kategórie ako napr. sociálno-triedna štruktúra, spôsob života, sociálny rozvoj a pod. Práve preto nemožno sociológiu mládeže stotožňovať v duchu dávno prekonaného pansociologizmu s juvenológiou (vedou o mládeži). Poznatky sociológie mládeže utvárajú istý základ pre rozvíjanie teórie spoločenského rozvoja prostredníctvom všeobecnej sociologickej teórie. Obdobnú funkciu môžu však plniť prostredníctvom pedagogiky pre rozvíjanie teórie a praxe socialistickej výchovy mládeže. Preto sa aj rozvinula veľmi úzka spolupráca s našimi pedagógmi napr. v oblasti teórie a praxe mládežníckeho hnutia, sociálnej pedagogiky, pri tvorbe Pedagogickej encyklopédie Slovenska, pri organizovaní teoreticko-praktických konferencií mládežníckej a odborovej organizácie. Podstatou rozvoja tejto spolupráce bolo vyšpecifikovanie sociológie mládeže ako špeciálneved-

nej disciplíny, ktorá má k rozličným otázkam miesta a úloh mládeže v našej spoločnosti osobitný prístup. Táto pozícia sa sformovala v nedávnom období pri prekonávaní negatívnych dôsledkov krízového obdobia v spoločenských vedách aj za účinnej pomoci popredných československých pedagógov (O. Pavlík, O. Baláž, E. Sýkora).

Ako to nedávno konštatoval prof. O. Baláž, niektoré nové, spoločensky závažné otázky sociálneho formovania mládeže dokáže sociológia nastoliť a začleniť do svojho výskumného programu aj preto, že je veľmi úzko spojená so spoločenskými organizáciami. Neprestajné reagovanie na požiadavku SZM ako popredného predstaviteľa spoločenskej praxe socialistickej výchovy mládeže prinútilo sociológiu mládeže k zmene jej tematického zamerania, k prestavbe teoreticko-metodologických prístupov k problematike mládeže. Významné sú najmä dve zmeny: a) pozornosť sa presunula zo študujúcej, najmä vysokoškolskej mládeže na problematiku učňovskej a robotníckej mládeže; b) analýza rozličných aspektov spoločenského vedomia a činnosti mládeže sa začala organickejšie spájať s analýzou úlohy, ktorú pri ich rozvoji a formovaní zohrávajú konkrétne formy politicko-organizátorskej a ideovo-výchovnej práce.

Presun pozornosti na učňovskú a robotnícku mládež a zohľadňovanie konkrétnych foriem práce spoločenských organizácií sa významne prejavil v koncepcii teoreticko-praktických konferencií, ktoré sa uskutočňujú pod záštitou Slovenskej odborovej rady, Slovenského ústredného výboru SZM a Slovenskej akadémie vied. Analyzovali sa na nich otázky profesionálneho vývinu mládeže (1980), zástoja záloh BSP vo formovaní učňovskej mládeže (1981), hnutia patrónov robotníckej mládeže vo formovaní robotníckej mládeže (1983), zvyšovania účasti detí a mládeže na vedecko-technickom rozvoji (1985). Špecifickosť prínosu sociológov sa prejavila v tom, že už od počiatku koncepcne, vzhľadom na svoju

funkciu utvárali predpoklady pre interdisciplinárne objasňovanie nastolených otázok a problémov zo strany spoločenskej praxe. Realizovať inovačnú zmenu v mechanizmoch sociálnych procesov, napr. oblasti výchovy robotníckej mládeže, inovovať výchovný proces si vyžaduje poznatky nielen o situácii a tendenciách vývoja objektu výchovy — mládeže (sociológia a psychológia). Rovnako závažné sú i poznatky o možnostiach spoločenskej praxe výchovy, zabezpečenie realizácie navrhovaných zmien už existujúcimi alebo novými formami výchovného pôsobenia (pedagogika).

Spájanie poznatkov sociológie, psychológie a pedagogiky na jednej strane a spoločenskej praxe výchovy na strane druhej umožňuje nachádzať optimálny postup a formy riešenia aktuálnych otázok práce s mládežou. Skúsenosť potvrdila, že rozvoj interdisciplinárnej spolupráce účinnejšie stimuluje spoločenská prax socialistickej výchovy mládeže ako organizačné opatrenia vo sfére výskumného plánu pracovísk. Skúsenosť tiež potvrdila,

že prostredníctvom úzkej spolupráce so spoločenskými organizáciami sa priblížila teória k spoločenskej praxi. Sústreďenie pozornosti sociológie, pedagogiky a psychológie na špecifické formy práce odborovej a mládežníckej organizácie prináša pozitívne výsledky nielen pre samotnú prax, ale aj pre vedecký výskum. Najmä v Slovenskej akadémii vied sa rozvinula neformálna spolupráca Ústavu filozofie a sociológie SAV, Ústavu experimentálnej pedagogiky SAV, Ústavu experimentálnej psychológie SAV a Spoločenskovedného ústavu SAV v Košiciach. Vytvorili sa tak základy nevyhnutné pre ich užšiu výskumnú spoluprácu v nasledujúcom období, najmä do roku 1990.

A naopak, spolupráca pedagogiky, psychológie a sociológie, ale aj ďalších spoločenských vied ukázala početnému aktívu funkcionárov spoločenských organizácií, že spoločenskovedný výskum mládeže je dôležitý nástroj zvyšovania efektívnosti ich práce s mládežou.

Ladislav Macháček,